

XX ASRNING 80 YILLARIDA “SOVUQ URUSH” DAVRIDA AQSH VA SSSR DAVLATLARI O‘RTASIDAGI ILIQLIK DAVRI

Yusupova Gulrux Shuhrat qizi
Buxoro davlat universiteti magistranti
yusupovagulrux06@gmail.com

В ПЕРИОД «ХОЛОДНОЙ ВОЙНЫ» В 80-Е ГОДЫ 20 ВЕКА ПЕРИОД ПОТЕПЛЕНИЯ МЕЖДУ СТРАНАМИ США И СССР

Юсупова Гулрух
аспирант Бухарского государственного университета
Yusupovagulrux06@gmail.com

DURING THE "COLD WAR" IN THE 80S OF THE 20TH CENTURY, THERE WAS A PERIOD OF WARMTH BETWEEN THE COUNTRIES OF THE USA AND THE USSR

Yusupova Gulrukh
Graduate student of Bukhara State University
Yusupovagulrux06@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrdan 1945 yildan 1991 yillarda AQSH va SSSR davlatlari o‘rtasida yuz bergan “sovuq urush” siyosati va “qurollanish poygasi” haqida ma’lumot berilgan. Bu urushning G‘arb davlatlari hayotiga ko‘rsatgan ta’siri haqida so‘z yuritiladi. Keyingi davrga kelib “sovuq urush siyosati davrida AQSH va SSSR davlatlari o‘rtasidagi keskinlikning yumshashi haqida ma’lumot beriladi.

Kalitso‘zlar: AQSH, SSSR, “Sovuq urush”, NATO, SENTO, ”Qo‘shilmaslik harakati” F.Jolio-Kyuri, ”Tinchlik pakti”, R.Reygan, “Kopengagen chaqirig‘i”, M.S.Garbachyov.

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлена информация о политике «холодной войны» и «гонке вооружений», имевших место между США и СССР с 1945 по 1991 год после окончания Второй мировой войны. Влияние этой войны на жизнь западных

стран В последующем период будет дана информация ослаблении напряженности между США и СССР в период политики холодной войны.

Ключевые слова: США, СССР, «Холодная война», НАТО, СЕНТО, «Движение неприсоединения», Ф.Жолио-Кюри, «Пакто мире», Р.Рейган, «Копенгагенский призыв», М. С. Гарбачев.

ANNOTATION

This article provides information about the "Cold War" policy and the "arms race" that took place between the USA and the USSR from 1945 to 1991 after the Second World War. The impact of this war on the life of Western countries In the next period, information will be given about the easing of tensions between the USA and the USSR during the period of the Cold War policy.

Key words: USA, USSR, "Cold War", NATO, CENTO, "Non-Aligned Movement", F.Joliot-Curie, "Peace Pact", R. Reagan, "Copenhagen Call", M.S. Garbachev.

1970 yillarda bir-biriga dushman bo'lgan ikki lager o'rtasidagi "sovuq urush»ga asoslangan siyosat inqirozga uchray boshladi. Butun "sovuq urush" yillari mobaynida AQSH ham, SSSR ham o'zaro kelishmovchilik yuz berganda g'alabani ta'minlaydigan kuch yig'a olmadilar. "Sovuq urush"ning dastlabki yillarida AQSH yadro quroli monopoliyasiga ega, SSSR esa boshqa turdagi qurollanish bo'yicha ustunlikka ega edi. Deyarli bir vaqtning o'zida AQSHda Sovet Ittifoqida vodorod bombalari yaratildi. Ular yadro quroliga nisbatan 1000 barobar kuchli edi. Yadro qurolini yetkazib beruvchi qit'alararo ballistik raketalar, strategik bombardimonchi samolyotlar atom, suv osti kemalari ham yaratildi. Birinchi marta AQSH hududi ham Sovet Ittifoqi kabi yaxshi himoya qilinmaydigan maydonga aylandi. Yadro arsenalining ko'paytirilishi har ikki davlat uchun katta xavf tug'dirardi. Taxminiy hisob- kitoblarga qaraganda, 500 ta yadro zarbasi berilgandi, AQSH va SSSR aholisining 1/3 qismi halok bo'lib, 75% ga yaqin sanoat inshootlari yo'q qilinardi. Har ikkala davlat hududi radiaktiv cho'lga aylanardi. Ko'plab olimlarning ta'kidlashicha, talofat ko'rsatuvchi zarba 300 ta yadro quroli birvarakayiga ishga solinganda, yuqoridagi talofat ro'y berar ekan. Millionlab aholi halok bo'lishidan tashqari, atmosferaga minglab tonna chang va kul ko'tariladi. Yer juda ko'p yillar davomida quyosh nuridan maxrum bo'ladi, yadro qishi boshlanadi. Okean va dengizlar muzlab qoladi, hatto ekvatorida ham harorat o'nlab gradusga tushib ketadi. 1960 yillarda AQSHda 4000 dan ortiq, Sovet Ittifoqida 500 ga yaqin yadro quroli mavjud edi. 20 yildan keyin bu raqamlar 15 ming va 10 ming bilan almashdi. Bunday sharoitda har ikki davlat, o'rtadagi kelishmovchilikka qaramasdan, yadro halokatining oldini olish haqida o'ylay boshladilar. Xalqaro munosabatlar

tabiatidagi tub burilishlar 80-yillarning ikkinchi yarmi – 90-yillar boshida ro‘y berdi. SSSR hukumati tepasiga yangi rahbarlarning kelishi Sovet tashqi siyosatini yangicha fikrlash tamoyillari asosida keskin o‘zgartirishga yo‘l ochib berdi. Xavfsizlik ko‘p narsani o‘z ichiga olishi va avvalo siyosiy vositalar bilan ta‘minlanishi lozim deya e‘tirof etildi. ”Umumevropa uyi” g‘oyasi keng rivojlandi va jamoatchilik tomonidan qo‘llab-quvvatlandi. Yevropada xavfsizlik va birdamlik bo‘yicha tashkilotning ro‘li sezilarli darajada oshdi. Bu davrga kelib SSSR va AQSH o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar yaxshilandi. Har ikkala tomon ham bir-biriga dushman sifatida qaramaydigan bo‘ldi. Sovet-Amerika aloqalarining yaxshilanishi natijasida yadro va oddiy qurollarni katta miqdorda qisqartirish yuzasidan bir qator muhim shartnoma va kelishuvlar imzolandi. Bir paytning o‘zida ko‘pgina regional ziddiyatlar va xalqaro muammolarni siyosiy hal etish bo‘yicha ham muhim qadamlar tashlandi. 1990 yildagi Germaniyaning birlashuvi Ikkinchi jahon urushi oqibatlariga uzil-kesil yakun yasadi. SSSRning parchalanishi va MDHning shakllanishi, Markaziy va Janubiy-SHarqiy Evropa davlatlarida yangi tartiblarning o‘rnatilishi, 90-yillar dunyo geosiyosiy holatida katta o‘zgarishlarning ro‘y berishiga olib keldi. SHu bilan birga xalqaro harakterdagi yirik muammolar ham ko‘rina boshladi: diniy ziddiyatlarning yangi o‘choqlari paydo bo‘ldi, yadro qurollarini nazorat qilish va tarqalmasligi to‘g‘risidagi muammo yangicha keskinlik kasb etdi, ekologik muammolar chuqurlashdi, xalqaro jinoyatchilikning va narkotik moddalarning keng tarqalishi xavf sola boshladi, terrorizm xalqaro hamjamiyatning og‘riqli muammolaridan biriga aylandi. Bu borada jahon hamjamiyati kuchlarining birlashuvi va muhim xalqaro muammolarni hal qilish ishida BMT rolini oshirish zaruriyati sezilmoqda. 1970 yillar boshida, harbiy ekspertlarning hisoblab chiqishlaricha, yadro zarbasi berilgan vaqtda g‘alaba qilishning hech iloji yo‘q ekan, chunki raqib har qanday sharoitda ham qarshi zarba berishga ulguradi. Hududiy nizolar va urushlar bo‘lishi mumkin edi, lekin ushbu kelishmovchiliklar katta urushga aylanib ketishining oldini olishdan har ikkala davlat ham manfaatdor edi. ”Sovuq urush”ning boshi berk ko‘chaga kirib qolgani bloklar o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar siyosatining inqiroziga olib keldi. Juda ko‘p davlatlar AQSH va Sovet Ittifoqining o‘zlarining xavfsizligiga chang solishidan cho‘chirdi. Ular hududlari o‘zga davlatlar manfaati uchun jang maydoniga aylanib ketishi mumkinligidan bezovta edilar. Sharqiy Yevropada Varshava Shartnomasidan chiqish haqida shiorlar paydo bo‘la boshladi. AQSH Ittifoqdoshlari tizimida ham uzilishlar ro‘y berdi. 1960 yilda NATO dan Fransiya va Gretsiya chiqib ketdi. SENTO, SEATO ittifoqlari ham parokanda bo‘ldi. Urushdan keyingi inqirozdan chiqib olgan G‘arbiy Yevropa davlatlari iqtisodiy o‘sishtan ruxlangan holda tashqi iqtisodiy aloqalar o‘rnatish harakatiga tushdilar. Biroq ikki harbiy blok qarama-qarshiliklari sharoitida raqiblar bilan savdo- iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy aloqalar o‘rnatish juda mushkul

bo'lib, qattiq chegaralashlar mavjud edi."Sovuq urush" xalqaro imkoniyatlardan samarali foydalanishga xalaqit berardi.Ikki blok o'rtasidagi munosabatlar inqiroziga Qo'shilmaslik harakati davlatlari ham katta ta'sir ko'rsatdi.Uning boshida Hindiston turardi. Mustaqillikka erishgandan so'ng, harbiy bloklarga qo'shilmaslik siyosatiga amal qilgan Osiyo va Afrikaning 29 ta davlati qo'shilmaslik prinsipini qabul qildi. 1970 yillarda 50 dan ortiq davlat, 1980 yillarda esa 100 ta davlat bu harakatga qo'shildi. Qo'shilmaslik siyosati, bir tomondan, sotsialistik tuzumni kengayishiga xalaqit bersa, AQSHni esa Osiyo va Afrikadan o'z ittifoqchilarini topish imkoniyatidan mahrum qildi.Urushga qarshi tinchlikparvarlik siyosati ommaviy tus oldi.Oldingi tinchlik siyosatidan kommunistlar o'z manfaatlari yo'lida foydalanardilar.1950 yilda tuzilgan Butun jahon Tinchlik Kengashi kommunistlar ta'siri ostida edi.1960-1970- yillarga kelganda esa mustaqil tinchliksevarlik siyosati keng quloch yoydi.Bu siyosatni AQSH va Sovet Ittifoqidan norozi bo'lgan yevrokommunistlar olib borardi.Asosiy ziddiyat bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan harbiy bloklar bilan bog'liq edi. U rivojlanishga to'sqinlik qilayotgan asosiy muammolardan biri bo'lib, ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy qiyinchiliklar manbasi ham edi.Sobiq ittifoq va AQSh deyarli yarim asr ham g'oyaviy, ham harbiy-iqtisodiy raqib va hatto ochiq dushman bo'lib kelishdi.Garchi qurollar bevosita ishga tushmagan bo'lsa-da, "sovuq urush va qurollanish poygasi" deb nom olgan davrda butun dunyo hadikda yashadi.Yangi urush xavfining kuchayishi tinchlik tarafdorlarining birlashishini taqozo etgan. 1962-yildan keyin "sovuq urush" holatidan chiqish tendensiyasi yuzaga keldi. 1963-yil iyulida Moskva va Vashington (bevosita Kreml va Oq uy) o'rtasida ushbu mamlakatlar rahbarlari har qanday paytda aloqa qilishi mumkin bo'lgan to'g'ridan-to'g'ri telefon liniyasi o'rnatildi. Bu bir-biriga bo'lgan ilk o'zaro ishonch edi. Shu yilning avgust oyida Moskvada g'arb davlatlari va Sovet Ittifoqi o'rtasida yadro qurolini atmosferada sinashni taqiqlovchi sharmoma tuzildi.G'arb dunyosida boshqa muhim o'zgarishlar ham yuz berdi. Angliyada funt sterling devalvatsiyasi (pulning bekor qilinishi yoki qiymatini tushirish) va moliyaviy tanglik uning xalqaro munosabatlardagi pozitsiyasining keskin kuchsizlanishiga olib keldi. Qurollanish poygasi va "sovuq urush"dagi ishtiroki uning rezervlarining juda kamayib ketishiga olib keldi. Angliya xorijdagi harbiy bazalaridan voz kechishga va harbiy harakatlarni qisqar-tirishga majbur bo'ldi. Bu bazalarni Fransiya va AQSH egalladi.Iqtisodiy muammolar AQSHni ham o'z pozitsiyasini qayta ko'rib chiqishga majbur qildi.Harbiy majburiyatlar bo'yicha xarajatlar ichki bozorda oltin bahosining keskin oshishiga sabab bo'ldi. Oltin juda tez sotilib ketadigan bo'ldi va bu hoL oltin zaxirasining kamayib ketishiga hamda dollarning oltin nisbatidagi standartidan voz kechishga olib keldi.Tanglikdan chiqib olindi, biroq Amerika hukumatiga "sovuq urush"dagi raqobati juda qimmatga tushishi ayon bo'ldi. Ammo o'tmishda bu ikki davlat dushmanligi ma'lum iliqlik davrlarini ham boshdan kechirgan.Masalan, Brejnev

va Nikson uchrashuvlar o'tkazgan, qator rejalarni amalga oshirgan bo'lsalar, Gorbachev hamda Reygan davriga kelib, tinchlik ramzi ostidagi do'stona loyihalar shu qadar ko'payib ketdiki, ilk bor kuzatganda bu ikki davlat azaliy hamkorlar deb ham o'ylash mumkin edi. Bunday ramziy harakatlar bir qarashda oddiy tashriflardan tortib nafaqat ikki davlat, balki butun dunyo ahamiyatiga molik hujjatlar imzolanishigacha borgandi. 1982 yilda Brejnev vafot etadi va KGB rahbari Yuriy Andropov SSSR yetakchisiga aylanadi. Ammo dunyo hamjamiyati uni juda sovuq kutib oladi. Andropovning o'zi ham birovga ishonmaydigan, faqat mamlakatning qurolli qudratiga suyanishni afzal biladigan, o'ta prinsipial rahbar edi. AQSh prezidenti Ronald Reygan SSSRni ochiqdan-ochiq yovuzlik imperiyasi deb ataydi va bu holat davlatlararo munosabatning naqadar sovuqligini anglatib turardi. Shuningdek, juda ko'pchilik negadir Andropovning yadro qurolidan foydalanishiga, ikki davlatning atom urushi boshlanishiga ishonib qolgandi. Time jurnali o'sha yili Andropov haqida turkum maqolalar chop etadi. Men shtatida yashovchi 10 yoshli Samanta Smit onasidan "Andropovdan hamma qo'rqarkan, nega undan hech kim urush boshlash niyati bor yoki yo'qligini so'rab xat yozmaydi?" deya so'raydi. Onasi bunga javoban: "Nega o'zing so'ramaysan?" deydi va Samantaning mashhurligiga turtki beradi. Samanta Andropovga "Siz atom urushi tarafdorimisiz? Nega AQShni bosib olmoqchisiz?" degan mazmunda xat yozadi. Uning xati "Pravda" gazetasida e'lon qilinadi. Andropov unga javoban "SSSR hech kim bilan urushmoqchi emas. Biz tinchlik tarafdorimiz. Sen yurtimizga mehmonga kel va o'z ko'zing bilan ko'r", deya javob yo'llaydi. Samanta Smit SSSRga keladi, Moskva, Leningrad, Qrimdagi "Artek" oromgohida bo'ladi. Uning bu tashrifi ikki davlat do'stligi ramzi sifatida keng yoritiladi. Yosh qizaloq mashhurlik ortidan filmlarda suratga tusha boshlaydi, intervyular beradi, qoplab xatlar oladi. SSSRdagi har bir bola uni o'zining do'sti hisoblagan bir paytda Samanta va otasi aviahalokatda ayanchli o'lim topadi. Ikki davlat o'rtasida tinchlik timsoliga aylangan qizaloq o'sha paytda 13 yoshda edi. Mashhur fan va adabiyot arboblari tashabbusi bilan tinchlik tarafdorlarining xalqaro harakati vujudga keldi. 1948—1949-yillarda ko'pgina mamlakatlarda tinchlik uchun kurashchilarning milliy qo'mitalari tashkil etildi. 1949-yilning aprel oyida Parij shahrida tinchlik tarafdorlarining birinchi butunjahon kongressi o'tkazildi. Kongress «Tinchlikni kutib turmaydilar, tinchlikni kurash bilan qo'lga kiritadilar» shiori ostida o'tdi. Tinchlik uchun kurash turli irq va millatlarga, siyosiy va diniy qarashlarga mansub millionlab kishilarni birlashtirdi. Kongress Jahon Tinchlik Kengashini (JTK) tuzdi. Kengash doimiy qo'mitasi raisligiga atoqli fransuz atomchi olimi, fashizmga qarshi kurash ishtirokchisi F. Jolio-Kyuri saylandi. Doimiy qo'mita 1950-yilda mashhur Stokgolm chaqirig'ini qabul qildi. Bu atom qurolini taqiqlash haqidagi chaqiriq edi. Bu chaqiriqni 500 mln. dan ortiq odam imzoladi. JTK 1951-yilda buyuk davlatlar o'rtasida «Tinchlik pakti»ni

imzolash to'g'risida murojaat qabul qildi. Uni 600 mln. dan ortiq kishi imzoladi. 1955-yilda esa «Atom urushini» tayyorlashga qarshi jahon xalqlariga murojaat qabul qildi. Uni 650 mln dan ortiq kishi imzoladi. Bu murojaat barcha mamlakatlarda atom quroli zaxiralarini yo'qotishni va uni ishlab chiqarishni darhol to'xtatishni talab qilgan edi. Keyinchalik yadro quroli xavfi xususida xalqaro shartnomalarning imzolanishida, tinchlik harakatida JTK ham muhim rol o'ynagan. 1986-yil oktabrda Kopengagen shahrida (Daniya) tinchliksevar kuchlarning xalqaro tinchlik yiliga bag'ishlangan jahon kongressi o'tkazildi. Kongress «Tinchlikni va insoniyat kelajagini saqlab qolaylik» shiori ostida o'tdi. Kongress ishida jahonning 136 mamlakatidan 2,5 mingga yaqin delegat qatnashdi. Kongress «Kopengagen chaqirig'i» nomli hujjatni qabul qildi. Unda yadro quroli poygasini to'xtatish, kosmosda yadro quroli bo'lishiga yo'l qo'ymaslik talab etilgan edi. 1961-yil 1-6-sentabr kunlari Belgrad shahrida Osiyo va Afrikaning 25 davlati Konferensiyasi bo'lib o'tdi. Bu konferensiya tufayli «Qo'shilmaslik harakati» deb atalgan harakat vujudga keldi. Xo'sh, bu qanday harakat edi? Bu — turli tizimdagi davlatlarning tinch-totuv yashashi tarafdori bo'lgan, mustamlakachilikning batamom va abadiy barham topishi uchun kurashadigan, harbiy-siyosiy bloklarga qo'shilmaydigan, ularni qoralaydigan, yadro qurolining taqiqlanishi, dunyoda iqtisodiy tenglik uchun kurashadigan harakat edi. Qo'shilmaslik harakatining vujudga kelishida Hindiston, Yugoslaviya, Misr tashabbuskor bo'ldi. Ularni buyuk davlatlar o'z o'rtalaridagi mojarolarga Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasi davlatlarini ham tortishga zo'r berib intilayotganligi qattiq tashvishlantirgan edi. Qo'shilmaslik harakati qatnashchilari kuchaygan xalqaro keskinlik va qurollanish poygasi uchun AQSH va SSSR ning birday mas'ul ekanligini ta'kidladilar. 1970 yillar boshida, harbiy ekspertlarning hisoblab chiqishlaricha, yadro zarbasi berilgan vaqtda g'alaba qilishning hech iloji yo'q ekan, chunki raqib har qanday sharoitda ham qarshi zarba berishga ulguradi. Hududiy nizolar va urushlar bo'lishi mumkin edi, lekin ushbu kelishmovchiliklar katta urushga aylanib ketishining oldini olishdan har ikkala davlat ham manfaatdor edi. "Sovuq urush"ning boshi berk ko'chaga kirib qolgani bloklar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar siyosatining inqiroziga olib keldi. Juda ko'p davlatlar AQSH va Sovet Ittifoqining o'zlarining xavfsizligiga chang solishidan cho'chirdi. Ular hududlari o'zga davlatlar manfaati uchun jang maydoniga aylanib ketishi mumkinligidan bezovta edilar. Sharqiy Yevropada Varshava Shartnomasidan chiqish haqida shiorlar paydo bo'la boshladi. AQSH Ittifoqdoshlari tizimida ham uzilishlar ro'y berdi. 1960 yilda NATOdan Fransiya va Gretsiya chiqib ketdi. SENTO, SEATO ittifoqlari ham parokanda bo'ldi. Urushdan keyingi inqirozdan chiqib olgan G'arbiy Yevropa davlatlari iqtisodiy o'sishdan ruxlangan holda tashqi iqtisodiy aloqalar o'rnatish harakatiga tushdilar. Biroq ikki harbiy blok qarama-qarshiliklari sharoitida raqiblar bilan savdo- iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy aloqalar o'rnatish juda mushkul

bo'lib, qattiq chegaralashlar mavjud edi."Sovuq urush" xalqaro imkoniyatlardan samarali foydalanishga xalaqit berardi. Ikki blok o'rtasidagi munosabatlar inqiroziga Qo'shilmaslik harakati davlatlari ham katta ta'sir ko'rsatdi. Uning boshida Hindiston turardi. Mustaqillikka erishgandan so'ng, harbiy bloklarga qo'shilmaslik siyosatiga amal qilgan Osiyo va Afrikaning 29 ta davlati qo'shilmaslik prinsipini qabul qildi. 1970 yillarda 50 dan ortiq davlat, 1980 yillarda esa 100 ta davlat bu harakatga qo'shildi.

Qo'shilmaslik siyosati, bir tomondan, sotsialistik tuzumni kengayishiga xalaqit bersa, AQSHni esa Osiyo va Afrikadan o'z ittifoqchilarini topish imkoniyatidan mahrum qildi. Urushga qarshi tinchlikparvarlik siyosati ommaviy tus oldi. Oldingi tinchlik siyosatidan kommunistlar o'z manfaatlari yo'lida foydalanardilar. 1950 yilda tuzilgan Butun jahon Tinchlik Kengashi kommunistlar ta'siri ostida edi. 1960-1970 yillarga kelganda esa mustaqil tinchliksevarlik siyosati keng quloch yoydi. Bu siyosatni AQSH va Sovet Ittifoqidan norozi bo'lgan yevrokommunistlar olib borardi. Asosiy ziddiyat bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan harbiy bloklar bilan bog'liq edi. U rivojlanishga to'sqinlik qilayotgan asosiy muammolardan biri bo'lib, ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy qiyinchiliklar manbasi ham edi. Qurollanish poygasi va qurolsizlanish muammolari tug'risida so'z ketganda, oliy darajadagi Sovet-Amerika muzokaralari va ularning natijalari hususida to'xtab o'tmay iloj yo'q. Juda katta tanaffusdan so'ng SSSR va AQSh davlatlari rahbarlarining Jeneva, Reykyavik, Moskva va Vashingtonda oliy darajadagi uchrashuvlari bo'lib o'tdi. 1985 yil 19-21 noyabr kunlari Jenevada KPSS MQ Bosh sekretari M.S. Gorbachyovning AQSh Prezidenti R.Reygan bilan uchrashuvi bo'lib o'tdi. Uchrashuvda xavfsizlikning eng muhim masalalarini muhokama etib, SSSR bilan AQShning tinchlikni saqlash borasidagi mas'uliyatlari ta'kidlandi, "yadro urushi"ga hech qachon yo'l ko'ymaslik kerakligi haqida fikr bildirishdi. 1986 yil 11-12 oktyabr kunlarida Islandiyaning poytaxti Reykyavikda Jeneva uchrashuvining davomi bo'lib o'tdi. Uchrashuvda uchta Bitimning loyixasini tayyorlash va kelgusida imzolashga taqdim etish kerakligi ta'kidlandi:

1. Strategik qurollarni kamida 50% qisqartirish to'g'risida.

2. O'rta va qisqa masofa olislik raketalarini qisqartirish.

3. Raketadan mudofaa vositasi sifatida foydalanmaslik.

4. Yadro sinovlarini ta'qiqlash to'g'risidagi masala loyihalari ko'rildi. Ikki

davlat rahbarlarining navbatdagi uchrashuvi 1987 yil 7-10 dekabr kunlari Vashingtonda bo'lib o'tdi. Ikkala davlat rahbari o'rta va qisqa masofaga uchiriladigan raketalarini tugatishga oid shartnomani imzoladilar. Tomonlar o'rta va qisqa masofaga uchiriladigan raketalariga oid shartnoma qoidalarini rivojlantirib, shuning zamirida strategik hujum qurollarini cheklash va qisqartirish to'g'risida muzokaralar olib borishga kelishib oldilar. 1988 yil 28 mayda SSSR Oliy Soveti prezidiumi o'rta va qisqa

masofaga uchiriladigan raketalarni tugatish to'g'risidagi shartnomani ratafikatsiya qildi. 1988 yil 28 maydan 2 iyungacha Moskvada SSSR va AQSh davlat rahbarlarining oliy darajadagi 4- uchrashuvi bo'ldi. Uchrashuvda oldin qabul qilingan qarorga amal qilish yana bir bor ta'kidlanib, strategik hujum qurollarini qisqartirishni nazorat qilishga kelishib olindi. 1989 yil 17 yanvarda Yevropadagi 33 davlat hamda AQSh va Kanada davlatlarining Vena uchrashuvi tomonidan yakunlovchi hujjatning qabul qilinganligi Yevropa uchun, shuningdek, Sharq va G'arb davlatlari uchun tub burilish bo'ldi. Bu davlatlar Atlantikadan Ural tog'igacha bo'lgan masofada Qurolli Kuchlar va oddiy qurollarni qisqartirish zarur deb topdilar. Lekin Frantsiya Xukumati SSSR va AQSh o'z yadroviy qurollarini keskin qisqartirmasa, yadroviy qurolsizlanish masalasi bo'yicha muzokaralarga qatnashmaydi degan fikrni aytdi. 1988 yil 1 yanvarda SSSR va AQSh ixtiyorida qancha strategik qurollar mavjudligi aniq edi: SSSRda 10 ming, AQSh da esa 14- 16 ming. 1987 yil 8 dekabrda SSSR va AQSh o'rtacha va kamroq olislikka uchuvchi raketalarning ma'lum qismini tugatish to'g'risidagi Shartnomaga ko'ra, SSSR ana shunday raketalarning 1759 tasini, AQSh esa 859 tasini tugatishga kelishib olindi. SSSR fashistlar Germaniyasini mag'lubiyatga uchratishda asosiy rol o'ynaydi. Biroq g'alaba katta talafotlar hisobiga qo'lga kiritildi. Chunonchi, SSSR ning 27 mln fuqarosi halok bo'ldi. Halok bo'lganlarning 11,5 mlnga yaqini askarlar edi. Bundan tashqari, SSSR milliy boyligining uchdan bir qismini yo'qotdi. Sanoatning xalq iste'moli mahsulotlari ishlab chiqarish sohasi keskin kamaydi. Qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi urushdan avvalgi darajaga nisbatan 40% foizga kamaydi. Keyingi voqealar shuni ko'rsatib turibdiki, amalga oshirilgan tadbirlar yetarli bo'lmagan ekan. Bu davlatlarning keng xalq ommasi orasida hukumat faoliyatidan norozilar hali ham topiladi. Bundan tashqari, inqiroz sharoitida so'l g'oyalarning va SSSR boshchiligidagi kommunistik tuzumning tanazzulga yuz tutishi oqibatida, 80-90- yillarga kelib kommunistik harakat jiddiy siyosiy kuch sifatida barham topdi. Ikkinchi guruh davlatlari tomonidan ilgari surilgan g'oyalar jahon ijtimoiy-siyosiy sahnasidan izzsiz yo'qoldi. 1960-yil 14-dekabrda BMT Bosh Assambleyasi mus-tamlaka mamlakatlar va xalqlarga mustaqillik berish to'g'risida Deklaratsiya qabul qildi. Bu esa dunyo miqyosida mustamlakachilikni tugatish uchun zarur xalqaro-huquqiy baza yaratdi. BMT yadro urushi xavfini kamaytirishda katta rol o'ynadi. 1981-yili BMT Bosh Assambleyasi "Yadro katastrofasining oldini olish to'g'risida" va 1983-yili "Yadro urushini qoralash" haqida deklaratsiya qabul qildi. Unda qat'iy ravishda yadro urushidan xalos bo'lish g'oyasini targ'ib qilish muhokama qilindi. BMT pozitsiyasi AQSH va SSSR o'rtasida bir qator muhim bitimlar qabul qilinishiga sabab bo'ldi va yadro xavfidan uzoqlashishga yordam berdi. 1990-1999-yillar BMT va xalqaro huquq o'n yilligi davri, deb e'lon

qilindi. Ilgari hukmronlik qilgan kuch huquqi o‘rniga jahonda gumanizm va adolatga asoslangan huquq kuchi tamoyili o‘rnatildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Анисимов Л.Н., Мазуров В.К. Европа: Проблемы безопасности и сотрудничества. Минск, 1982.
2. Арбатов А.Г. Военно-стратегический паритет и политика США. М., 1984.
3. Белецкий В.Н. За столом переговоров: Обсуждение германских дел на послевоенных международных совещаниях и встречах. М., 1979.
4. Salimov.T.U., Maxkamov S. Jahon tarixi. T.: "Sharq" 1999.
5. Farmonov.R. Sodiqov.O. Jahon tarixi T.: "O‘qituvchi".2001.
6. Lafasov.M. Xoliqov.E. Qodirova.D. Jahon tarixi . T.: "O‘qituvchi".2001.
7. Xidoyatov .G. Jahon tarixi.T.: "Sharq" 1999.

INTERNET MANBALARI

1. www.tdpu.uz
2. www.Ziyonet.uz
3. www.edu.uz
4. www.ma'naviyat.uz